

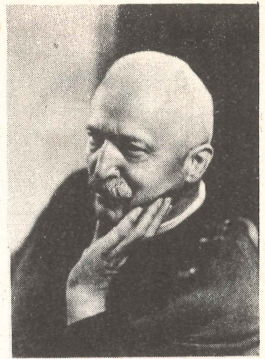
nicolay

ARKEOLOGISK TIDSSKRIFT NR. 19 1975

FORTIDENS ARKEOLOGER

T. Petersen.

Theodor Petersen (1875-1952) var av utdanninge ikke arkeolog. Sin filologiske embetseksamen tok han i 1889, men hadde allerede et par år tidligere begynt å interessere seg for Norges forhistorie. Etter embetseksamen fortsatte han sitt arkeologiske studium hos Sophus Müller i København, og senere i Kiel. Inntil 1915 måtte Petersen bruke mesteparten av sin tid i læreryrket, men drev med utgravninger om somrene, understøttet av Videnskabsselskabet i Trondheim.

I 1915 ble han imidlertid bestyrer av Videnskabsselskabets Oldsagssamling etter Karl Rygh, og satt i denne stillingen til i 1948. Theodor Petersen kunne nå konsentrere seg om sin arkeologiske virksomhet, og fra hans hånd stammer mer enn 70 arbeider. Han konsentrerte seg i første rekke om det nordenfjelske Norge, men tok opp problemer som hadde rekkevidde langt utenfor dette området. Hans viktigste videnskapelige innsats omhandler studiet av eldre jernalders bosetning og kultur. En kan nevne arbeidene om bygdeborgproblematikken og undersøkelsene av huleboplasser med bosetning i stein- og jernalder. Utgravningene i Namdalen, samt hva som har blitt karakterisert som hans hovedverk - Meldalsfunnene - bidro til nye synspunkter på jernaldersamfunnet.

Theodor Petersen var trønder, og forsøkte i sitt distrikt å vekke interesse for vernearbeidet såvel som for arkeologien i sin almindelighet. I denne sammenhengen er kanskje hans største fortjeneste det system av tillitsmenn han fikk bygget opp på bygdene. En kan i dag ved selvsyn studere resultatene av hans arbeide, og ennå husker mange Petersen som "Videnskabsselskabets Oldsakssamling".

Kristian Pettersen

FRA DE LANGE KNIVERS TID AV GEIR HELGEN

Høsten 1972 kom Oldsakssamlingens hedemarking inn fra hjemtraktene med en enegget våpenkniv av sjelden type. Den var funnet på gården Gran i Vang, trolig i en åker. Siden var den blitt liggende på gården inntil vår mann ved et tilfelle fikk se den og ble klar over dens store sjeldenhet. Liksom mange andre av våpenknivene stammer vel også denne fra en utpløyd flatmarksgrav, som etter tidens skikk bare inneholdt den døde og hans kniv.

Bladet må opprinnelig ha vært omkring 20 cm langt, og bredden 3,6 cm. Greptangen er nå 10,6 cm og har en markert overgang til bladet, særlig på ryggsiden. Som vanlig hos våpenknivene har denne et langt, spisst oddeparti. Odden dannes vanligvis ved at rygg- og egglinjen buer jevnt og møtes omtrent midt i bladets lengdeakse, eller ved en jevn bøyning av egglinjen opp mot en rett rygg. Helt rett er ryggen omtrent aldri. På de ytterste par cm er den nesten bestandig lett nedbøyd. Det ser for meg ut som om dette er et funksjonelt trekk hvis oppgave det er å bringe selve odden på linje med øvre kant av greptangen.

Hos en fåtallig gruppe kniver dannes odden ved at rygglinjen bøyer ned mot en ellers rett egg. Innen denne hovedgruppen (Rygh fig 496) finner vi igjen noen få eksemplarer hvor rygglinjen ikke bøyer jevnt, men gjør en tydelig knekk hvor den faller mot eggen. Våpenkniven fra Gran hører til denne siste sjeldne kategori. I rusten på sidene skimtes tre linjer, én like under ryggen, én parallell med eggen og en linje som forbinder de to på tvers midt på bladet. Et røntgenbilde avslørte innen det rektangulære feltet som de tre linjene dannet såkalt pattern welding, som

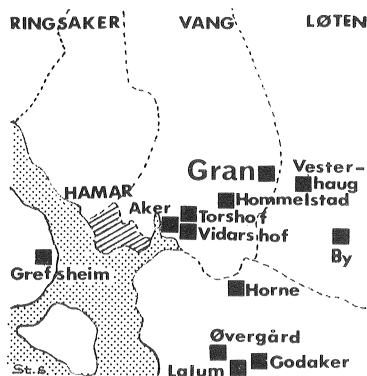

Fig 1
Funn fra tiden 550-800 e.kr.
i området omkring Akersvika.

ofte feilaktig kalles damascering. Dette mønsteret fremkommer når jern med forskjellig kullstoffgehalt vrides sammen og så hamres ut igjen. Det er åpenbart lagt en god del arbeide i vårt eksemplar, og som nytt må det ha vært et lite praktstykke med sine innrammede tegninger nedover bladet. En vanlig redskapskniv ville man neppe ha lagt så meget arbeide i.

Den eneggede våpenkniven har spilt en tilsynelatende kort gjesterolle i bevæpningen hos oss. Kronologisk synes den å høre hjemme i slutten av folkevandringstiden og begynnelsen av merovingertiden. Den er derfor en oldsaksform som synes å bygge bro over det ofte omtalte "brudd" mellom eldre og yngre jernalder.

Nå kjenner vi også fra den eldre jernalder et enegget sverd (Rygh fig. 190), og det er ennå et ubesvart spørsmål om det er noen sammenheng mellom romertidens og merovingertidens eneggede sverd. Svært ofte vil en i den arkeologiske litteraturen finne uttalt at det kan bestå en forbindelse via hittil ukjente funn eller funnkomplekser. Særlig tyske forskere har grepet til det ultima ratio som ligger i å henlegge utviklingen til et eller annet ukjent område. Det er ganske vanlig å finne at nord- og østgermanerne beskyldes for å ha holdt tradisjonen oppe, og at så typen kom i bruk igjen som følge av den impuls som folkevandringstidens invasjon er østfra betød. Hos de asiatiske rytterfolk var nemlig eneggede sverd i bruk.

I Norden ser det ut til at våpenknivene, kort- og langsverdene forekommer i dimensjoner som går over i hverandre, og ikke minst er terminologien vaklende. De typologiseringsforsøk som har blitt foretatt (Lindenschmidt 1880-89, Gessler 1908, E. Petersen 1939, Werner 1956 og Bøhner 1958) er utvilsomt i mange tilfeller drevet for langt, og kan i alle fall ikke uten videre overføres til et område fra et annet. Selv har jeg bidratt ved å måle meg igjennom samtlige eneggede sverd og kniver fra Sogn og Fjordane og Hordaland.

I dette materialet finnes et klart skille som kan settes omkring 50 cm. Mellom 45 og 55 cm foreligger det bare to eksemplarer, begge av typen Rygh 497, som er fremmede fugler blant disse våpnene. Det kan godt være at skillet mellom våpenkniv og kortsverd også på østlandet skal settes et sted mellom 45 og 55 cm, men det kan bare konkrete målinger avgjøre. Vi får nøye oss med å slå fast at eneggede sverd hos oss helt og holdent fortrenger tveeggede, og at våpenknivene med langt oddeparti stammer fra tiden før det eneggede sverd kom i bruk. I vikingetiden kom atter tveeggede klinger i bruk igjen. Hvorfor skulle da ikke også eneggede klinger også kunne innføres to ganger?

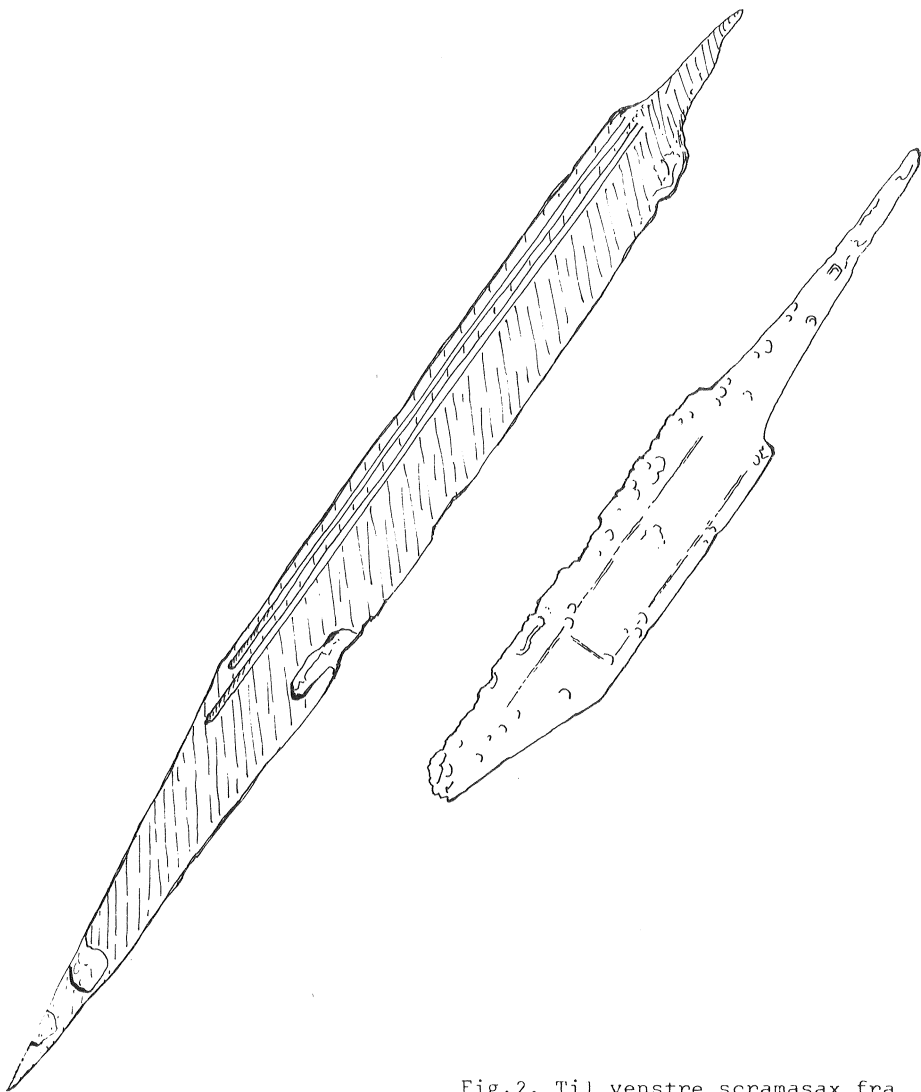

Fig.2. Til venstre scramasax fra
Myklebost i Fjaler.
Til høyre våpenkniven fra
Gran i Vang.

Antagelsen om at den eneggede tradisjonen skal ha overlevd på nord- og østgermansk område støtter hos oss på det problem at det er vanskelig, for ikke å si umulig, å etablere noen kontakt mellom romertidens eneggede av typem Rygh 190 og de eneggede våpenknivene med et langt oddeparti.

I det siste har det dukket opp et eksemplar som jeg dessverre bare har sett bilde av, men som kan vise seg å være et manglende mellomledd. Under en utgravning på Ullandhaug i Stavanger fant Bjørn Myhre en 31 cm lang våpenkniv. Det spesielle ved denne er at tangen etter tegningen ser ut til å ligge i rygglinjens forlengelse, og derfor har samme konstruksjon som de gamle romertidsklingene, men med et blad som absolutt hører hjemme på en merovingertidskniv. Dette stykket har også rett egg og buet rygg, altså samme utformning som kniven fra Gran.

Kanskje står vi ved disse knivene med rett egg overfor den ekte scramasax. Ordet "sax" betegnet visstnok alltid et kort sverd (ifølge Nordisk Kultur, våpenbindet, s.166). I denne forbindelse er det ganske fristende å trekke frem Eggumsteinen og gravfunnet denne skjulte. "- uk ni saxe stain skorin -" heter det i innskriften på dette viktige språkhistoriske dokument. I graven fant man bare et ildstål, et lite stykke flint - og et fragment av en enegget kniv. Røntgenbildet synes å vise at det dreier seg om en enegget kniv med ryggknekk, i.e. av akkurat samme type som Grankniven. Jeg tror ikke at vi skal legge for stor vekt på ryggknekken. Den var simpelthen en hensiktsmessig utformning av det lange oddepartiet, og vi finner alle overganger fra jevn bue til markert knekk. Et slikt angelsaksisk eksemplar har funnet veien til Vestlandet, nærmere bestemt Myklebøst i Fjaler.(se illustrasjon). Dette funnet må dateres til 700-tallet, og helst til siste halvdel av sekelet.

Fra slutten av 500-tallet begynner øksen å vise seg i våpengravene, for etterhvert å bli nesten obligatorisk i enhver mannsgrav. Vi har grunn til spørre om det er øksen som har overtatt huggfunksjonen i dette våpensettet, mens våpenkniven ble et utpreget nærkampvåpen beregnet på støt og stikk. Hos frankerne var kasteøksen -fransiscaen- i bruk. Her hjemme ser det nærmest ut til at det er den vanlige redskapsøksen som er tatt opp i bevæpningen.

Sammenheng eller ikke - kniven fra Gran hører åpenbart hjemme i denne ennå diffuse overgangsfasen mellom folkevandringstid og merovingertid. Ennå har ingen tatt for seg hele det materiale som har

forbindelse med denne våpentypen, så her ligger det en spennende oppgave og venter på en fremtidig arkeolog. Det er særlig grunn til å merke seg de egenartede miljøene som mange av våpenknivene stammer fra - høyfjell og setertrakter samt nå og da pløyd opp fra en åker.

Skal vi peke på sammenhenger utad må Sverige bli det nærmeste. Både i Vendel- og Valsgårde-gravene ble det funnet redskaps- og våpenkniver med tydelig ryggknekk. Også annet arkeologisk materiale tyder på forbindelse østover. Det ville jo også være å vente at ringvirkningene fra det åpenbare maktsentrum som Uppland ble på overgangen til merovingertiden nådde over til de østnorske områder som hadde kontakter østover.

NICOLAY

Tidsskrift for nordisk
arkeologi

Adresse: Universitetets
Oldsaksamling
Fredriksgate 2, Oslo I
Postgiro 20 50 25

Redaktør : Steinar A. Sørensen
Forr.fører : Anne Merete Knutsen
Medarbeidere: Per Hernæs
Geir Helgen
Per Oscar Nybruget
Utkommer tre ganger i året
Årsabonnement norske kr 15-

Ogam-innskriftene; piktisk, keltisk og norrønt

AV NILS PETTER THUESEN

Fra Orknøyene, Shetlandsøyene, Hebridene og den nordlige delen av det skotske fastland foreligger det funn av innskrifter som består av loddrette og skråstilte streker ordnet i grupper. I litteraturen kalles disse merkelige strekinnskriftene "ogam". Av og til finnes de på billedsteiner med naturalistiske gjengivelser av både mennesker og en rekke dyrearter, samt keltiske kors og forskjellige uidentifiserte figurer ("halvmåne", "håndspeil", "stang" etc).

Ogaminnskriftene og billedsteinene har både samlet og hver for seg blitt brukt til å definere grensene for det piktiske området i Skotland. Det er imidlertid svært lite vi vet om pikterne, så lite at det har vært debatt om hva betegnelsen egentlig står for. Når vi sammenligner med vår kunnskap om andre keltiske folkegrupper, er kildene få og lite opplysende, og i "the Picts" skriver derfor Osobel Henderson at "Hvor fakta er så få har teoriene vært desto flere, og den flid og det arbeide som har blitt brukt på dem grenseløst."

I 1947 hevdet en irsk forfatter at i lærde kretser var "pictomania" en utbredt sykdom.

Vi skal her la pikterproblemet ligge. Det bør likevel nevnes at det blant historikere og arkeologer er en utbredt enighet om at ogaminnskriftene er piktiske - hva nå piktisk enn skal bety. Tegnene er vanskelige å tyde, men man mener å kunne skille ut enkelte ord og navn. På skrifthistorisk grunnlag er det enighet om at ingen innskrift kan være eldre enn 400 e.kr., og man mener at de fleste stammer fra perioden 700-900. Muligheten er åpen for at enkelte ogaminnskrifter kan være enda yngre. Grunnlaget for dateringen er at

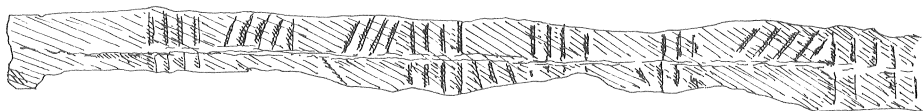

Fig.1. Ogaminnskrift fra Inchyra, Perthshire.

noen innskrifter finnes på billedsteiner som tilhører den såkalte stil III, men strengt tatt er denne stildateringen heller ikke sikker.

Dersom vi går ut fra at billedsteinene stammer fra tiden mellom 700 og 900 e.kr. er det grunn til å merke seg at det norrøne landnåmet på Vesterhavssøyene foregikk innen denne perioden. Midt blant norrøn bosetning på Orknøyene og Shetlandsøyene ble ogaminnskriftenne til. Fordelingen av ogamfunn var i 1962 10 fra Shetlandsøyene, 3 fra Orknøyene, 1 fra Hebridene og 14 fra fastlandet; tilsammen 28 innskrifter. Grunnene til at innskriftene har vært problematiske

Fig 2

Til venstre billedstein fra Brought of Birsay.

Til høyre ogamstein fra St Ninian's Isle.

å tyde er flere. Vi vet meget lite om pikternes språk, og tolkninger på grunnlag av andre keltiske språk har gitt få positive resultater. En del tegn er dessuten utydbare på grunn av forvitring.

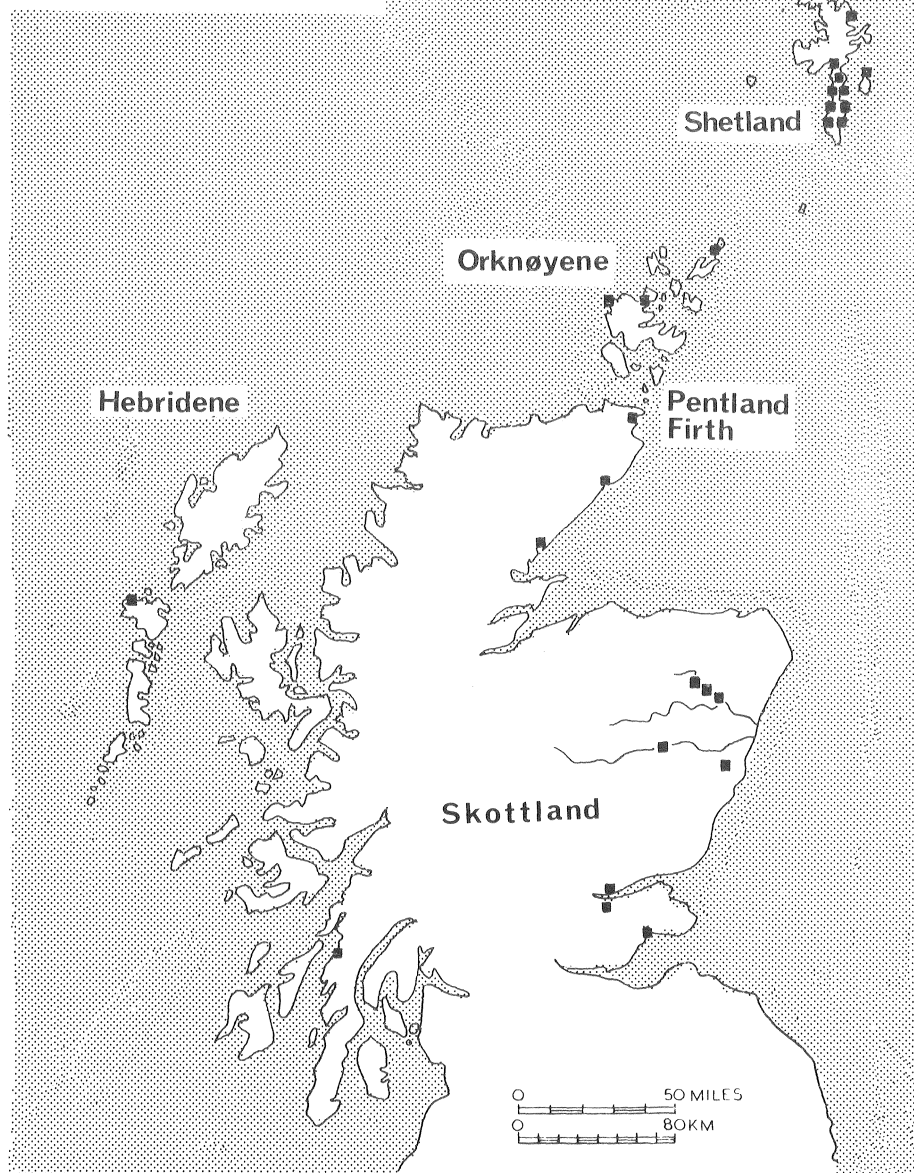
Det har imidlertid lyktes å sette sammen noen tegn til ord. Når det gjelder ordene *crroccc*, *meqq*, *forcus*, *drosten*, *nehhton* og *dattrr* råder det enighet om tydingen. *Nehhton*, som sannsynligvis er et personnavn, stammer fra Lunnasting Stone på Shetland, og *meqq* forekommer på steiner fra den lille St Ninian's Isle på Shetland og på Bressaysteinen på Mainland, Orknøyene. På sistnevnte sten finner vi også ordet *dattrr*. Bressaysteinen viser dessuten en rad harmenn i naturalistisk fremstilling, som på grunn av sin likhet med figurer på mesopotamiske steintavler er blitt betegnet som "assyriske".

Dersom innskriften og fremstillingen av harmenn er samtidige, får vi problemer med hvilken historisk sammenheng som vi kan innskrive Bressaysteinen i. Ifølge vanlig oppfatning stammer den fra ca år 900, som er om lag 100 år etter det eldste norske landnåmet på Orknøyene. Dersom steinen er piktisk reiser følgende spørsmål seg: kjempet de norrøne innvandrerne fortsatt mot pikterne, eller er det en annen konfliktsituasjon som steinen har hentet sitt motiv fra? *Dattrr* (datter) finnes på steinen som et utvetydig norrønt ord.

Crroccc og *meqq* henføres av språkforskerne til gælisk (*crroccc* er kors og *meqq* er mac): sønn. *Forcus*, trolig et mannsnavn, er også et gælisk ord. Derimot skal *drosten*, kanskje også uoret, være piktisk. *Drostan* forekommer i et manuskript som et piktisk navn, og vi gjenfinner *Uored* i bretonsk. *Uared* anføres også av en kilde som navn på en piktisk konge på 800-tallet. Konklusjonen blir at vi i ogaminnskriftene - nærmere bestemt de deler av innskriftene som er tydet - står overfor en sammenblanding av gæliske, piktiske og norrøne språkelementer. Vi står da overfor den mulighet at hverken ogaminnskriftene eller billedfremstillingene er rent piktiske. Snarere er i hvert fall enkelte av dem oppblandet med gæliske og norrøne uttrykk, og den norske innvandringen til Shetland, Orknøyene og enkelte deler av Skotland har utvilsomt bidratt til dette. Fra England kjenner vi også til at norrøne ord ble opptatt i språket. I Domesday Book fra 1086 omtales f.eks. den administrative enheten *wapentag*, som er identisk med *vapnatak* på norrønt mål. Et annet klart vidnesbyrd er stedsnavnene av norrøn opprinnelse.

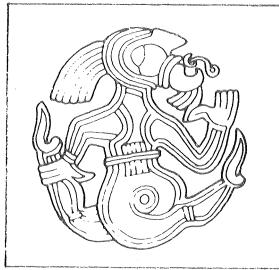
Av Orkneyinga Saga og Heimskringla fremgår det ikke noe om møtet mellom de eldste landnåmsmennene og pikterne på Orknøyene. I Histo-

Ogaminnskriftenes utbredelse

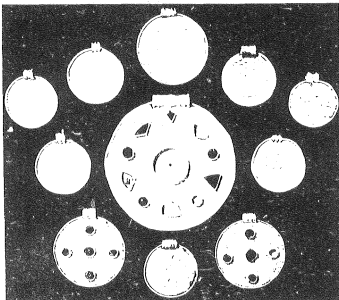
ria Norvegia fortelles det derimot at Orknøyene først var bebodd av peti (piktere); dverger som holdt til i underjordiske hus og papae (prester) - kanskje irsk-skotske misjonærprester. Øyene kalles her ikke Orchades, men Terra Petorum; Piktland. Et annet slikt vidnesbyrd er navnet Pentland Firth (Piktlandsfjorden), stredet som skiller Orknøyene fra fastlandet. Historia Norvegia forteller om hendinger som ligger mellom 300 og 400 år tilbake i tid, og opplysningene om pikterne har klart preg av myte. Den historiske kjerne er allikevel ikke til å ta feil av.

Ogaminnskriftene avspeiler de folkegrupper som fantes i det skotske område på 800- og 900-tallet. Vi befinner oss her i grenselandet mellom arkeologi og historie. Gjenstandene med ogaminnskrifter er arkeologiske funn, og det er samtidig en mulighet for at de kan bidra til hva som bør være frukten av arkeologiske undersøkelser; å fortelle historie.

WIWAR

GAMMELT FRA OSTFOLD PÅ NY MÅTE

Nicolay's redaksjon vil anbefale for leserne tidsskriftet Wiwar, som inneholder arkeologisk og annet kulturhistorisk stoff fra Østfold. Wiwar er lettlest og rikt illustrert. Vignettene stammer fra Erling Johansens artikkel om Sletnerskatten fra Eidsberg. Adresse: Wiwar, Borgarsystem Museum, 1700 Sarpsborg

REFLEKSJONER OMKRING KRUMKNIVER ~ en eldre jernaldergrav med krumkniv fra Vang i Hedmark

av Per Oscar Nybruget

I 1972 undersøkte Universitetets Oldsakssamling restene av en jordblandet røys på eiendommen Gimle av Møystad i Vang, Hedmark. Røysa lå på en liten forhøyning i tidligere dyrket mark. I forbindelse med husbygging var den blitt sterkt skadet, og det var derfor vanskelig å fastslå dens opprinnelige form. Sverre Marstrander har i en registreringsrapport fra 1934 beskrevet røysa som lav, med diameter på ca 9m og fotkjede av store steiner. Det er ikke kjent andre fortidsminner i umiddelbar nærhet, men i området rundt Møystad finnes det fortsatt en rekke enkelthauger og gravfelt.

Det viste seg at undergrunnen og en liten del av selve røysa i sørøst var urørt, og her lå to uforstyrrede graver (III og IV på plan- tegningen, fig 2). I de omrotede delene av røysa ble det funnet oldsaker, brente og ubrente menneskebein fra minst to graver, samt beinrester av storfe sau eller geit og hund. Oldsakene og beinrestene byr på tolknings- og dateringsproblemer som ikke vil bli behandlet her. Grav III var skåret ned som en grop i undergrunnen og inneholdt tetningskitt fra et tre- eller barkekar og rensede, brente ben. Denne graven kan ikke dateres nærmere enn til eldre jernalder.

Grav IV var nedskåret i den sørøstre kant av røysa. Nedskjæringen hadde et tverrmål på ca 1m og var 30-40 cm dyp. Sammen med trekull, kullblandet jord og brente bein ble det her funnet en krumkniv og en 13 cm lang synål av jern, en fragmentarisk bronseperle og et stykke brent leire. De to jerngjenstandene var usedvanlig godt bevart (se fig 3). Funnet har katalognr. C 33985 a-p.

Det byr på problemer å datere denne graven, da de nevnte oldsakstyper forekommer i graver fra siste del av førromersk jernalder til inn i folkevandringstiden. Det har ikke lyktes meg å finne graver fra folkevandringstiden hvor denne funnkombinasjonen forekommer, så graven fra Møystad er derfor trolig eldre. Av de tre gjenstandene skal vi se nærmere på krumkniven. Denne er av form som Rygh; Norske Oldsa-

ker, fig 142. Knivens lengde er ca 9 cm og tangen ender i et stillisert dyrehode. Knivryggen er dekorert med skråstilte streker, og od- den er rett avskåret.

Fra Norge har vi kjenskap til ca 100 krumkniver. De fleste stam- mer fra graver, men noen få er også funnet i hustufter og hellere. Krumknivene kan variere i størrelse og form. Ulf Erik Hagberg de- ler dem inn i tre hovedgrupper: Halvrunde kniver uten skaft, halv- runde kniver med skaftet mer eller mindre symmetrisk midt på bladet og kniver av type Rygh 142 (Hagberg 1967, s.115 ff). Den sistnevnte er nesten enerådende i Norge. I eldre norsk litteratur blir sigd- lignende redskaper som Rygh 143 og 144 også kalt krumkniver. Kniver som den fra Møystad er funnet i de fleste fylker innen Oldsakssam- lingens distrikt. De er dessuten vanlige på Vest- og Sørvestlan- det, men her synes de fleste å kunne dateres til yngre romertid el- ler folkevandringstid.

Som eksempel kan nevnes den kjente folkevandringsfidsgraven fra Skreros i Vegusdal, Aust-Agder, datert til ca 400 e.kr. Fra denne graven foreligger det hele tre krumkniver. Fra Vest- og Sørvestlan- det kjenner vi også krumkniver fra eldre romertid. Odmund Møllerop daterer en krumkniv fra Klauhauane i Hå, Rogaland til første århun- dredet e.kr., men denne dateringen er noe usikker (Møllerop 1957, s. 44). Det synes som om krumknivene har forandret seg lite i de år- hundrene de har vært i bruk, og det er derfor vanskelig å datere dem ut fra formen alene. Også fra Trøndelag foreligger det noen få ek- semplarer, og det nordligste funnet kommer fra Varanger. Sistnevnte er en halvrund kniv uten grep.

I Sverige er krumkniver av Møystadtypen vanlige i Oster- og Västergötland og på Øland, og forekommer også i Danmark, bl.a. på Bornholm. Utenfor

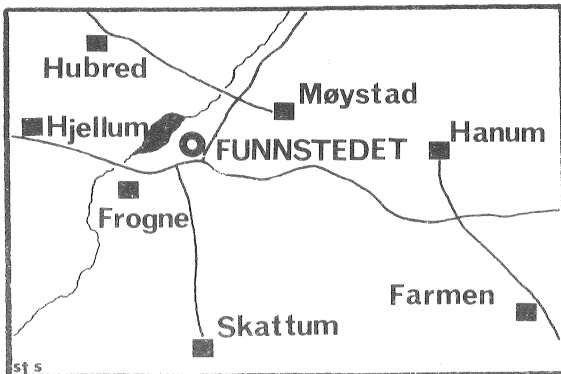
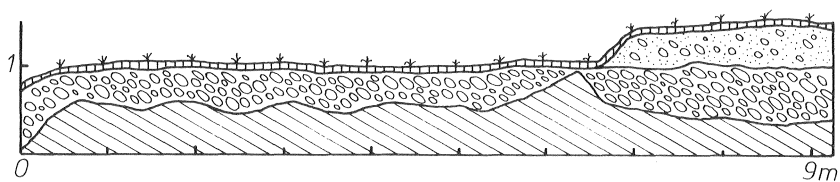
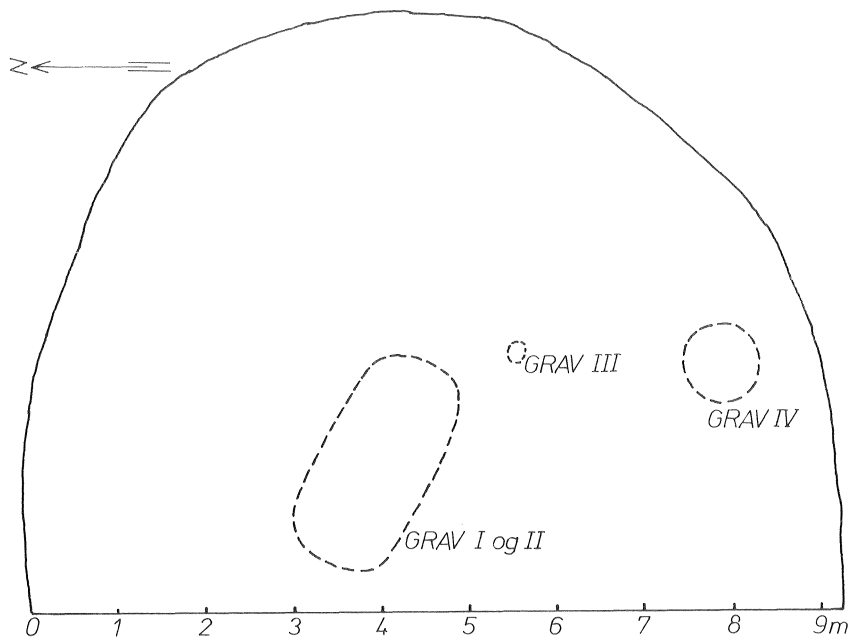

Fig 1
Funnstedet på Møystad i
sitt bosetningsmessige
miljø.

GIMLE AV MÖYSTAD, VANG, HEDMARK.
 GRAVHAUG UNDERSÖKT I 1972

 TORV

 STEINPAKNING

 OMROTET LAG

 FJELL

Norden er de tallrike i Nord- og Nordøsttyskland, Polen og Bøhmen. Hovedmengden av krumkniver i Norden utenom Norge og på kontinentet synes å høre hjemme i eldre romertid, men en mindre del kan føres tilbake til førromersk jernalder. Det er bare i Norge at de ser ut til å forekomme etter år 300 e.kr.

Flere spørsmål reiser seg i forbindelse med den norske krumknivene, og jeg vil her forsøke å besvare to av dem: Hvor langt tilbake i tid går de og hva har de vært brukt til? De fleste østnorske krumknivene er enten funnet alene eller sammen med små jernredskaper, som sigder, syler og synåler. Disse gjenstandene gir i og for seg ingen sikre dateringer. Krumkniver er også i noen få tilfeller funnet sammen med leirkar og bronsefibler, og dateringen synes da å være eldre romertid. Bare ett av de østnorske funnene kan føres tilbake til overgangen mellom førromersk jernalder og romertid. Dette funnet stammer fra et grustak på gården Hals i Haug sogn, Øvre Eiker, og omfatter en krumkniv sammen med bl.a. en bronsefibel av type Almgren fig 8, pl. 1 (C 23249). Det er uenighet om dette funnet hører hjemme i romertiden eller i førromersk jernalder.

Anathon Bjørn mente ut fra formen på enkelte krumkniver å kunne se en typologisk utvikling fra bronsealderens rakekniver til krumkniver av jern. Han plasserer dem derfor i førromersk jernalder (Bjørn 1915, s. 4). Rakekniver av form som en krumkniv synes å forsvinne i bronsealderens periode 4, og krumkniver av jern dukker først opp i det siste århundret før Kristi fødsel. Lakunen i materialet er for stor til at man her kan snakke om noen typologisk utvikling.

Det er ikke foretatt noen samlet gjennomgåelse av de norske krumknivene. Anders Hagen er en av de få som har behandlet dette materialet. Dette har han gjort med utgangspunkt i småredskaper fra gravfeltet på By i Løten, hvor antikvar Nicolaysen foretok store utgravninger i 1879-81. Hagen daterer krumknivene fra By til begynnelsen av romertiden, men nevner ikke hvordan han er kommet fram til denne dateringen. En av krumknivene fra By (C 9686) er funnet sammen med en fibel av bronse av type Almgren fig 79-80 (C 9687). Denne graven er datert til første halvdel av annet århundre e.kr. (Martens 1969, s. 22.). De fleste daterbare krumknivene fra Østlandet stammer fra eldre romertid. Blant unntakene er et par graver fra innlandet, deriblant en våpengrav fremkommet på Forset Nordre i Vestre Gausdal, Oppland, bestemt til 400-tallet (C32252).

Fig 3
Synålen og
krumkniven
i grav IV
på Møystad

Det er vanskelig å datere krumkniven fra Møystad, men mest sannsynlig er det at den hører hjemme i eldre romertid. I graven ble det funnet trekull, og en eventuell C 14-datering kan gi oss visse holdepunkter. Ut fra tradisjonell kjønnsbestemmelse skulle Møystadgraven være en kvinnegrav; redskapene og bronseperlen indikerer dette. Bare en kjønnsbestemmelse av de brente beina kan imidlertid gi oss det endelige svar.

Det er framsatt flere tolkninger av krumknivenes funksjon. De almindeligste er kniv til kultisk bruk (Brøgger 1925), skinnkniv og rakekniv. Den første tolkningen vil jeg se bort fra. Rakeknivstolkningen skyldes først og fremst tyske arkeologer. I Tyskland synes krumkniver utelukkende å forekomme i mannsgraver, og av denne grunn holdes rakekniv for den rimeligste tolkningen (Capelle 1971, s.134). Mange krumknivers likhet med bronsealderens rakekniver kan også ha påvirket denne tolkningen. I Norge forekommer krumkniver både i manns- og kvinnegraver, og det samme er tilfelle i Danmark og Sverige. Utenom Tyskland viser det seg at krumkniver enkelte steder utelukkende forekommer i mannsgraver, andre steder bare i kvinnegraver. Funn av krumkniver i kvinnegraver er tolket som skinnkniver, og det dreier seg om nøyaktig den samme type kniver som finnes i mannsgravene. De norske krumknivene har lenge blitt tolket som kvinneveredskaper (Grieg 1926, s.94). At de har en meget stor spredning i tid og at de finnes i begge kjønns graver, kan tyde på at de har vært et universalredskap med mange funksjoner. Det kan indikere skinnarbeid

når krumkniver finnes sammen med syler og nåler. Et slikt lite redskap var sikkert hendig til å kutte sener og tråder, og til å utføre finere tilskjærerarbeide med.

Det er også et problem om krumknivene har vært skjefftet. På flere eksemplarer ender tangen i et stilisert dyrehode, og det synes urimelig at disse hodene har vært tildekket av et skaft. Andre har derimot rett tange og kan ha vært skjefftet.

Denne gjennomgåelsen synes å vise at krumknivene på Østlandet stort sett hører hjemme i eldre romersk jernalder, men at noen av dem kan tilhøre førromersk jernalder. I yngre romertid og folkevandringstid forekommer krumknivene sammen med et variert utvalg av oldsaker. Sparsomt utstyrte graver med krumkniver synes derfor å være de eldste. Hvis en gjennomgår hele krumknivmaterialet grundig, kan en kanskje skille ut enkelte typer som lar seg datere nærmere.

Litteratur:

- Almgren, O. 1897: Studien über nordeuropäische Fibelformen. Sthlm.
 Brøgger, A.W. 1925: Det norske folk i oldtiden. Oslo.
 Bjørn, A. 1915: Et nyt hulefund på Vestlandet. BMA 1914-15 nr 12
 Capelle, T. 1971: Studien über elbgermanische Gräbfelder in der ausgehenden Laténzeit und der älteren römischen Kaiserzeit. Hildesheim.
 Hagberg, U.E. 1967: The archaeology of Skedmose II. Stockholm.
 Hagen, A. 1951: Studier omkring et gravfelt på By i Løten. UOÅ 1949-51.
 Grieg, S. 1926: Hadelands eldste bosetningshistorie. Oslo.
 Martens, I. 1969: Gravfeltet på By i Løten, Hedemark. UAO 1965-66
 Møllerop, O. 1957: Gård og gårdssamfunn i eldre jernalder. SMÅ.
 Rygh, O. 1885: Norske Oldsager. Chra.

Noen betraktninger omkring C-14-datering av Tørkop - boplassen i Idd.

AV EGIL MIKKELSEN

I siste nr av "Nicolay" omtaler Steinar Sørensen en mesolitisk (eldre steinalders) boplass; Tørkop, på Vold i Idd, Østfold (Sørensen 1974). Den ble undersøkt dels av ham og P.O.Nybruget, dels av undertegnede i 1974. Jeg skal her diskutere dateringen av boplassen.

Tørkopboplassen ligger på 70 m.o.h. Sørensen antar at boplassen kanskje best kan forstås hvis en går ut fra at den har ligget nær en strandlinje som i dag tilsvarende 60-metersnivået, og han daterer den på dette grunnlaget forsøksvis til 6. årtusen f.kr. (Sørensen 1974, s.13-14).

I en artikkel som er under trykking har jeg forsøkt å foreta en typologisk korrelering og datering av Tørkopboplassen (Mikkelsen 1975). Spesielt kombinasjonen av koniske kjerner og en håndtaks-kjerne har fått meg til å sammenligne Tørkop med boplassen Agerød EB i Skåne, som er C 14-datert til 6070 ± 70 f.kr. (Mikkelsen 1975, Larsen 1973). Både Sørensen og jeg selv har antydning av visse forbindelser til boplassen Dysvikja på Fjørtoft, Sunnmøre, hvorfra det foreligger tre C 14-dateringer: 5600 ± 90 f.kr. (never), 5960 ± 210 f.kr. (trekull) og 6040 ± 210 f.kr. (trekull) (Indrelid 1973, 1974). Ved mine utgravninger på Tørkop i september 1974 fremkom det en del hasselnøtttskall i det funnførende laget på boplassen. I rute C-1 (Se Sørensen 1974, s.17), lag II-III, ble det funnet 13,5 g hasselnøtttskall som er blitt C 14-datert. I denne ruten og i samme nivå fant en også de to kjernetyper, andre flintredskaper og 57 flintavslag. Dateringen ga som resultat

6230 ± 170 f.kr. (T-1872)

Hasselnøttene må være samlet av boplassfolket mens de holdt til på stedet, og må kunne regnes som noe av det beste materiale for C 14-datering av en slik boplass. Dateringen tilsvarende slutten av boreal tid, nettopp i den mest hasselrike perioden i Idd (Se Sørensen 1974, s.18). Dateringen samsvarer også godt med den typologiske dateringen og korreleringen i forhold til sørskandinavisk mesolitisk kronologi.

Tørkop er med dette den kystboplassen i Norge som foreløpig har gitt den eldste C 14-dateringen. Vi kjenner bare fire mesolitiske boplasser i Norge med C 14-dateringer som er eldre enn Tørkop eller omtrent samtidig med denne - alle fra høyfjellet:

<u>Ålbusetra B</u> , Oppdal, Sør-Trøndelag:	6580±360	f.kr.	(T-443)
<u>Glitreøyni II</u> , Lærdal, Sogn og Fjor.:	6560±110	f.kr.	(T-769)
Andre dateringer fra samme boplass:	4540±130	f.kr.	(T-890)
	3830±220	f.kr.	(T-897)
<u>Osen II</u> , Lærdal, Sogn og Fjordane :	6340±120	f.kr.	(T-664)
Andre dateringer fra samme boplass :	5550±100	f.kr.	(T-665)
	5170±120	f.kr.	(T-666)
<u>Gyrinos III</u> , Ål, Buskerud :	6200±200	f.kr.	(T-215)

Alle dateringene er foretatt på trekull.

Jeg har nylig inndelt Østfolds mesolitikum i 4 faser, hvor Tørkop er plassert i fase 2, mellom "Fosnakulturen"(fase 1) og "Nøstvetkulturen"(fase 3)(Mikkelsen 1975). Tørkop viser flest fellestrekk med den siste. Et lignende resultat kommer en til når det gjelder Dysvikjaboplassen (sml Indrelid 1973). Tidligere har en stor del av høyfjellsboplassene, deriblant de som er datert og gjengitt ovenfor, ofte blitt regnet som "Fosnaboplasser" tilhørende "Fosnakulturen" eller "Fosnakekset" (sml Hagen 1967, fig 3 og s.20 ff). Av det som her er lagt fram av dateringer og kronologisk-kulturelle vurderinger må det være berettiget å stille spørsmålet om vi i det hele tatt kjenner boplasser i høyfjellet som er samtidige med "Fosnaboplassene" langs kysten av Øst- og Vestnorge. Etter mine vurderinger tilhører "Fosnakulturen" i sin helhet et tidsrom som ligger forut for Tørkopboplassen, altså eldre enn ca 6200 f.kr. Den kronologiske (absolutte) relasjonen mellom "Fosnakulturen" (Fosnafasen) og Tørkop-Dysvikja-fasen er ennå ikke videre klarlagt, men det kan godt tenkes at ingen av de tidligst daterte høyfjellsboplassene, Ålbusetra B og Glitreøyni II, fra ca 6500 f.kr., er samtidige med "Fosnaboplassene" ved kysten.

Dette betyr i tilfelle at vi må studere høyfjellsfunnene i sammenheng med f.eks. Tørkop og yngre boplasser, men ikke med "Fosnaboplassene". Tar man samtidig i betraktning den innskrenkning av aktiviteter og dermed i redskapsutvalg som en kan regne med i høyfjellet, sammenlignet med ved kysten, tror jeg det vil bli mulig å nærme seg en mer holdbar tolkning av høyfjellsboplassene. Denne tankerekken, som C 14-dateringen fra Tørkop ga støttet til, bør derfor følges videre.

Litteratur:

- Hagen, Anders 1967 : Norges Oldtid. Oslo.
- Indrelid, Svein 1973 : En mesolitisk boplass i Dysvikja på Fjørtoft. Arkeo nr 1. 1973. Bergen.
- Indrelid, Svein 1974 : C 14-datering av boplassen i Dysvikja på Fjørtoft. Arkeo 1974. Bergen.
- Larsson, Lars 1973 : Some problems of the Mesolithic based upon the finds from the raised bog Agerøds Mosse. In Kozłowski, S.K. (ed.): The Mesolithic in Europe. Warsawa.
- Mikkelsen, Egil 1975 : Mesolithic in South-eastern Norway. Norwegian Archaeological Review. Vol. 8. No. 1. (Under trykking).
- Sørensen, Steinar 1974: Villsvinjegere og nøttesankere i Idd. Nicolay nr.18. Oslo.

Boplassområdet på Tørkop i september 1974 med Brattås i bakgrunnen.

BYGDEBORGENE PÅ ROMERIKE

som kilde til historisk forståelse

AV STEINAR SØRENSEN

I mange norske bygdelag finner vi på mer eller mindre steile åser og høyder nær bebygde områder murrester som antas å skrive seg fra jernalderens borganlegg. Det begrensede daterbare materiale som er blitt funnet på disse såkalte bygdeborgene viser at de iallfall har vært i bruk i folkevandringstiden (400-600 e.kr.), og det er grunn til å tro at deres funksjonstid strekker seg ned mot vikingetiden.

Arkeologenes fremste bidrag til diskusjonen av bygdeborger er forsøket på å plassere dem i tid og rom, mens forutsetningene for å vurdere funksjon og miljø synes å ha hatt sine begrensninger.

Med utgangspunkt i et av de gamle landskapene på Østlandet vil jeg derfor legge frem noen tanker om hva bygdeborgene kan fortelle vedrørende politiske og strategiske forhold i jernalderen. Romerike er for dette formålet et velegnet område, fordi stedsnavnene her gir gode muligheter til å sette borgene inn i en videre sammenheng.

Det har blitt reist spørsmål om hvorvidt man som Oluf Rygh direkte kan slutte fra et stedsnavn til eksistensen av en bygdeborg. Når det gjelder navn som Slottet og Skansen kan det i flere tilfeller tenkes å være andre årsaker til navnevalget enn faktiske borganlegg, mens gårdsnavn som går tilbake til jernalderen synes å være sikrere indiser. Det er f.eks. registrert borger ved to av tre Borstadgårder og begge Bårhauggårder, mens Romerikes 7 gårder med navnet Børgen (Borg-vin) er mer problematiske i så måte. Bare Børgen i Fet kan her sees i forbindelse med en sikker bygdeborg. Når det gjelder Børgengårdene bør imidlertid følgende bemerkes: 1. De ligger alltid i nærheten av høydedrag som egner seg for borganlegg, 2. De hører hjemme i et navnemiljø fra eldre jernalder og 3. Vi har i andre norske bygdelag kjenskap til borger som ligger i nær tilknytning til Børgengårder. Sett på denne bakgrunn er det lite rimelig, som enkelte har påstått, at navnet Børgen kommer av disse gårdenes høye, frie og

borglignende beliggenhet. Utgravningen av borgen på Hunn i Østfold viste at palisader hadde vært i bruk ved siden av tørrmur, og det er derfor tenkelig at borganlegg i enkelte områder har vært bygget utelukkende av tømmer.

På Romerike er det hittil registrert 14 sikre bygdeborger, mens stedsnavnene antyder ytterligere 9. I tillegg kommer gårdsnavnene Børstad og Børgen i Odalen, som etter hva vi kan slutte av skrevne kilder har hørt sammen med Romerike under jernalderen. I åsen vest for Børgen skal det ifølge bygdeboka være funnet murrester, men disse har foreløpig ikke blitt besiktiget av noen arkeolog. Noen systematisk leting etter borganlegg har det aldri blitt foretatt i Romeriksbygdene. I forbindelse med registreringene for det Økonomiske Kartverket har det siden 1970 blitt funnet 3 nye borger, og muligheten for å øke antallet ytterligere er i fullt monn tilstede.

Jernalderborgene har neppe blitt bygget for å blokkere veilinjer på samme måte som moderne festningsanlegg. Dertil var fiendens muligheter til å legge om marsjruten for mange og rekkevidden av datidens våpen for liten. Derimot kan de ved siden av å ha vært tilfluktssteder for bygdefolket i ufredstider ha tjent som utsiktspunkter, og dette er vel heller forklaringen på at man ofte finner borganleggene nær ferdselsveier i utkanten av bygdene. Likevel kunne vel inntrengere lett unngå å bli observert ved å rykke frem om natten eller i vær med dårlig sikt. I mange tilfeller har borg og varde ligget ved siden av hverandre. Dette kan komme av topografiske nødvendigheter, og bortsett fra gårdsnavn som Vardum (Vardeimr) i Eidsvoll har vi ingen muligheter for å avgjøre hvilke vardesteder som går tilbake til forhistorisk tid. Det er likevel mulig at et nærmere studium av forbindelsen mellom borg og varde vil kunne gi utvidet kunnskap av hvorledes forsvarssystemet i jernalderens småriker fungerte.

Når det ble meldt at fremmede hærmenn var i anmarsj, må vi anta at bygdefolket har begitt seg opp på borgen med en del av sitt rørige gods. Med borgen i ryg-

Fig 1
Gravhaug ved Bårhaug i Nannestad, med d.: 17 m og h.: 3m.

gen kunne så våpenføre menn gjøre utfall mot fienden, som kanskje hadde spredd sin styrke for å plyndre. Dersom muligheten for å gjøre retrett til borgen ikke ble avskåret, hadde man alltid en tak- tisk fordel fremfor angriperne.

Bygdeborgenes betydning som grensevern har blitt overdrevet av enkelte forfattere. Dette gjelder f.eks. Borstadkampen i Eidsvoll samt Bårhaugkampen i Nannestad, som ifølge Bjørn Hougen 1928 er utpregede grenseborger. På begge disse lokaliteter inneslutter i- midlertid murene et område på nærmere 15 da, og som Andreas Holmsen påpeker for Borstadborgens vedkommende er den tydelig bygget for å romme en hel bygds befolkning i ufredstider. Med en liten grense- vakt hadde det ikke vært mulig å forsvare disse borgene, og dersom det ikke var verdier å hente der kunne man heller ikke forvente at fienden hadde noen interesse av å angripe dem. Vi må derfor kunne anta at de to borgene først og fremst har tjent som tilfluktssteder for befolkningen i jernalderbygdene Vestthorp (det nordlige Nanne- stad) og Austthorp (det sørvestlige Eidsvoll).

Når vi finner en borg på grensen mellom to eller flere bygder er det grunn til å tro at disse har tilhørt samme politiske enhet. Så- ledes antyder de tre borgene Farshatten, Skansen og Rudskulen mel- lom Glommas og Leiras utløp i Øyeren en organisasjonsmessig samhø- righet mellom iallfall deler av nåværende Skedsmo, Sørum og Fet (jernalderbygdene Gjoleid, Skaun og Akrar). Dette kan oppfattes som en bekreftelse på at middelalderens Sudreimstridjung er en un- deravdeling av det gamle Raumariki som går helt tilbake til eldre jernalder.

Borgen i Ullensaker ligger også hvor tre jernalderbygder støter opp til hverandre (Jasseimr, Vesong og Kisi).

Av gårdsnavn som vidner om borganlegg finner vi på Romerike med Odalen 7 Børgen, 3 Borstad, 2 Bårhaug og 2 Bårli (skrivemåten kan veksle noe). To navn skiller seg klart ut fra de øvrige; Ålborg i Eidsvoll og de to Haneborg i henholdsvis Lørenskog og Aurskog. Oluf Rygh hevder i Norske Gaardnavne at førsteleddene i de to nav- nene kan være personnavnene Ali (Åle) og Huni, og det er mulig at borgene som må ha ligget her er oppkalt etter de romeriske stor- menn som lot dem bygge. Forfølger vi tanken videre er det rimelig at de/tre borgene er blitt bygget i en bestemt politisk situasjon for å styrke Raumarikets forsvar. Siden sammensetninger med per- sonnavn er uvanlig i stedsnavn fra eldre jernalder, er det dessuten sannsynlig at vi befinner oss i tiden etter ca 550 e.kr.

Fig 2. Rudskulen i Skedsmo, med Torgunrud i forgrunnen.

Ifølge kongesagaene var Romerike i de to århundredene før rikssamlingen nærmest en politisk kasteball mellom kongene i Vestfold, på Hedemarken og i Alheim (et Østfoldrike med Alvum ved Sarpsborg som hovedsete). Selv om denne fremstillingen kan tenkes å være nokså farvet av historiefortellernes politiske tilhørighet, er det ikke urimelig at Ålborg og de to Haneborg har forbindelse med de hendelsene som vi her får et glimt av.

Det springer en straks i øynene at begge Haneborggårdene ligger i bygder med navn som ender på skog, noe som tyder på at både Lørenskog (Leiremsskogr) og Aurskog var sparsomt befolkede grensebygder da disse navnene kom i bruk. Haneborg i Lørenskog ligger ved den gamle ferdselsveien over Gjelleråsen ved Raumarikets grense mot Viken, og man må si at dersom betegnelsen grenseborg noe sted på Romerike skulle ha berettigelse måtte det være her. Derimot ser det ved første blick på kartet urimelig ut at Haneborg i Aurskog har hatt noe som helst med forsvar av grenser å gjøre. Godtar vi imidlertid Magnus Olsen's og Edvard Bull's antagelse om at Hølandsbygdene under eldre

jernalder hørte sammen med det nordlige Østfold (Høylandir versus Frøylandir), faller også denne biten i vårt historiske puslespill på plass. Haneborg blir da liggende nær Romerikes sørgrense og samtidig ved dalføret som danner den eneste naturlige adkomstveien mellom Aurskog og Høland.

Sannsynligvis har heller ikke Enebakk med sine to bygdeborger tilhørt Romerike i eldre jernalder, og gårdsnavnet Børgen vidner om en tredje borg som har ligget ved grensen med blikket rettet mot bygdene omkring den nordlige del av Øyeren.

Når det gjelder Ålborg i Eidsvoll må vi også ta i betraktning at landskapsgrensene har forskjøvet seg. Bygda Aust-thorp med sentrum omkring Løken må ifølge navnet ha vært en av Raumarikets utposter mot nord, og som Andreas Holmsen og andre historikere har hevdet er det derfor lite sannsynlig at bygda Durall øst for Vorma har tilhørt raumernes område. Nabogårdene Ålborg og Bårli blir da vidner om nok en grensebefestning, hvorfra man både kunne holde øye med skipsfarten på Vorma og kontrollere eidet; dragstedet for båter ved nåværende Eidsvoll Stasjon.

På grunnlag av skrevne kilder er det mulig å kaste frem en gjetning om hvem den Åle kan ha vært som eventuelt lot borgen bygge. Teorien er tidligere lansert av Asgaut Steinnes 1932, men det må samtidig tilføyes at vi her befinner oss på meget tynn historisk is. I Ynglingesaga omtales en kong Åle den Opplandske som holdt slag på Väneren mot Uppsalakongen Adils. Regner vi i generasjoner på 25 år bakover fra Harald Hårfagres angivelige livstid kommer vi til at de to kongene dukker frem fra historiens halvllys en gang på 500-tallet. Dette er samme århundre som Raknehaugen ifølge C 14-dateringene ble bygget, og hvor historikeren Jordanes i sin bearbeidelse av Cassiodors Gotersaga nevner folkegruppen Raumarikii.

Eivind Vågslid har hevdet at gårdsnavnet Ålborg inneholder forleddet áll i betydningen langstrakt landområde, og at borgen er oppkalt etter bygda Durall (sammensatt av áll og gårdsnavnet Dorr). Mot denne tolkningen kan innvendes at borgen har ligget i Aust-thorp og ikke i Durall. Selv om ikke Vågslids hypotese kategorisk kan avvises, har den neppe større gjennomslagskraft enn Rygh's antagelse om en sammensetning med mannsnavnet Ali.

I ett tilfelle kan også andre typer fortidsminner trekkes inn i bygdeborgproblematikken på Romerike. Nord for gården Bårhaug i Nannestad finner vi en uvanlig stor gravhaug ved stien opp til borgen

Fig 3. Skansen i Skedsmo, sett fra gården Branderud.

på Bårhaugkampen. Bårhaug synes alltid å ha vært en relativt liten gård, og haugen kan like gjerne settes i forbindelse med bygdeborgen som med gården (se fig 1.).

Magnus Holmsen fremholder at grenseborgene "er lagt slik det passer for riket, uten hensyn til bygdefolket." Selv om man som tidligere fremhevet bør være forsiktig med å snakke om grenseborger, synes denne karakteristikken å ha noe for seg når det gjelder Ålborg og de to Haneborg på Romerike. Både i Eidsvoll, Lørenskog og Aurskog har det vært borger som synes bedre egnet som tilfluktssteder for bygdefolket. Bygdeborgen på Borstadkampen er allerede nevnt, i Lørenskog indikerer gårdsnavnet Bårli en slik borg, og i Aurskog har vi Ringmuren ved Borstad like nord for sentralbygda. Ålborg og de to Haneborg faller ikke inn i det forsvarssystemet som de egentlige bygdeborgene danner, og det er også av denne grunn rimelig å anta at de

tre borgene er bygget i en spesiell politisk situasjon, hvor det var nødvendig å holde kontinuerlig vakt ved grensene.

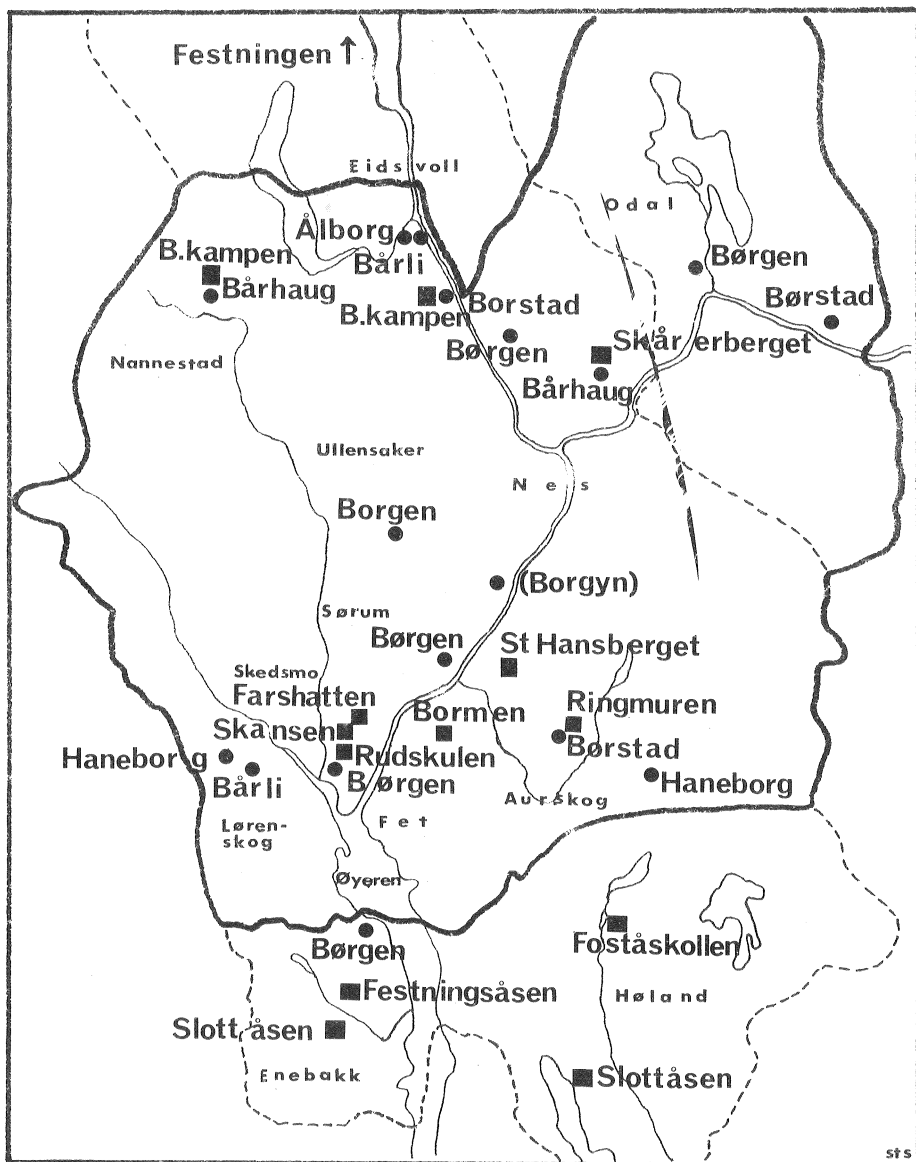
Registrerte bygdeboger på Romerike, samt lokaliteter hvor gårdsnavnene tilsier at det har ligget borger:

1. Bårhaugkampen i Mannelstad, registrert i 1947. Gården Bårhaug (Borgarhaug) har trolig fått navn etter borgen.
2. Festningen i Feiring, reg. i 1972. Borgen ligger 4 km nord for Rynes.
3. Gårdsnavnene Bårli (Borgarlid) og Ålborg (Alaborg) i Eidsvoll tyder på at det har ligget en borg på høydedraget sør for Andelvas utløp i Vormå. Ingen murrester er funnet.
4. Borstadkampen i Eidsvoll, reg. i 1935. Gården Borstad (Borgarstadir) har trolig fått navn etter borgen.
5. På et høydedrag øst for Børgen (Byrgin, av Borg-vin) i Fenstad, Nes kan det ha ligget en borg. Ingen sikre murrester funnet.
6. Skårerberget nord for Bårhaug i Nes, registrert i 1973.
7. På et høydedrag vest for Børgen i Sør-Odal skal det ifølge bygdeboka være funnet murrester.
8. På et høydedrag ved Børstad i Sør-Odal kan det ha ligget en borg. Ingen opplysninger om murrester.
9. I nærheten av den forsvunne gård Borgyn (Borg-vin) i Udnes, Nes kan det ha ligget en bygdeborg. Gården har trolig ligget i middelalderens Frøyhov sogn, på vestsiden av Glomma. Ingen opplysninger om murrester.
10. På Oppenfjellet nord for Børgen i Yllensaker kan det ha ligget en bygdeborg. Ingen sikre murrester er funnet.
11. På en høyderygg nord for Børgen i Sørum kan det også ha vært bygdeborg. Ingen opplysninger om murrester.
12. Farshatten ved Lundertjernet i Sørum, reg. i 1928.
13. Skansen nord for Torgunrud i Skedsmo, reg. i 1928.
14. Rudskulen sørøst for Torgunrud i Skedsmo, reg. i 1928.
15. På et høydedrag nord for Haneborg (Hunaborg) i Lørenskog kan det ha vært borganlegg. Murrester er rapportert funnet på Skjettenkollen, men dette kan skyldes en forveksling med gravrøysene som

BYGDEBORGER PÅ ROMERIKE

■ Borg med murrester

● Gårdsnavn som vidner om borganlegg

ligger her.

16. På et høydedrag sør eller øst for Bårli (Borgarlid) i Lørenskog kan det også ha ligget en borg. Ingen opplysninger om murrester.
17. På et høydedrag vest for Børgen i Enebakk kan det ha vært bygdeborg. Ingen opplysninger om murrester.
18. Festningsåsen nordvest for Veng i Enebakk, reg. i 1930.
19. Slottåsen sørvest for Ekeberg i Enebakk, reg. før 1865.
20. Slottåsen (Slottet) sør for Bråte i Søndre Høland, reg. i 1883.
21. Foståskollen ved Fossersjøen i Nordre Høland, reg. i 1882.
22. På et høydedrag nord eller øst for Haneborg (Hunaborg) i Aurskog har det trolig ligget en borg. Ingen opplysninger om murrester.
23. Ringmuren sørøst for Sletner i Aurskog, reg. i 1882. Gården Borstad er trolig navngitt etter borgen.
24. Bormen (Igletjernhøgda) vest for Mork i Blaker, reg. i 1882.
25. St Hansberget nord for Stagrim i Blaker, reg. i 1974.

Litteratur:

- Bull, Edvart : Politiske inndelinger på Oplandene i gammel tid. Bygd og Bonde 1922.
- Holmsen, Andreas : Eidsvoll Bygds Historie.
- Hougen, Bjørn : Østnorske bygdeboger. Ab 1928.
- Munch, **Jens S.** : Borg og Bygd. Studier i Telemark's eldre jernalder. U.O.Årbok 1962. Oslo 1965.
- Rygh, Oluf : Gamle bygdeborge i Norge. Ab 1882.
- Steinnes, Asgaut : Økonomisk og administrativ historie. Romerike I, i serien Norske Bygder. Oslo 1932.
- Vågslid, Eivind : Stadnavntydingar. Oslo 1963.

VIKING

Som medlem av Norsk Arkeologisk Selskap

får De tidsskriftet VIKING tilsendt gratis hvert år

UNIVERSITETETS OLDSAKSAMLING, FREDERIKS GT 2, OSLO 1
TELEFON 33 00 70 POSTGIRO 13101 BANKGIRO 7001.06.00365

Utgravninger og registrering i Oldsakssamlingens distrikt sommeren 1975.

VEST-AGDER

1. Kjørrefjord i Farsund. Flytning av bautasteiner.
2. Øyvoll i Farsund. Utgravning av 4 hauger.
3. Lunde i Farsund. Restaurering av hauger.
4. Ytre Øye i Kvinesdal. Utgravning av haug.
5. Øygarden i Åseral. Restaurering av hauger.
6. Birkeland i Lyngdal. Utgravning av haug.
7. Ravnås i Vennessla. Flytning av gravkammer.
8. Augeland i Kristiansand. Utgravn. av hustuffer etc.
9. Kongsgård i Kristiansand. Undersøkelse av brønn.
10. Fuskeland i Mandal. Utgravning av haug.
11. Kvinesdal. Registrering.

AUST-AGDER

1. Ringskleiv i Grimstad. Utgravning av haug.
2. Dømmesmoen i Grimstad. Utgravning av haug.
3. Randvik i Lillesand. Steinaldergravning.
4. Viki i Valle. Utgravning av flatmarksgraver.
5. Bykle. Registrering og utgravninger.
6. Birkenes og Iveland. Registrering.

TELEMARK

1. Haug i Sauherad. Utgravning.
2. Tinn. Registrering.
3. Nome. Registrering.

BUSKERUD

1. Gol. Registrering.
2. Vikar i Ådal. Steinaldergravning.
3. Rime i Ål. Utgravning av haug.
4. Noresund i Krødsherad. Undersøkelse av steinlegning.
5. Heimtun i Modum. Steinaldergravning.

VESTFOLD

1. Gåserud i Lardal. Utgravning av haug.
2. Melø i Hedrum. Utgravning av haugrester.
3. Kaupang i Tjølling. Utgravning.
4. Freste i Sem. Utgravning av bygdeborg.
5. Tufte i Borre. Stenaldergravning.
6. Ramnes, Våle og Holmestrand. Registrering.

ØSTFOLD

1. Voll i Idd. Steinaldergravning.
2. Opstad i Tune. Mulig skolegravning.
3. Grimstad i Råde. Utgravning av to hauger.
4. Hauger i Eidsberg. Utgravning av haug.
5. Askim sentrum. Utgravning av haugrest.

AKERSHUS

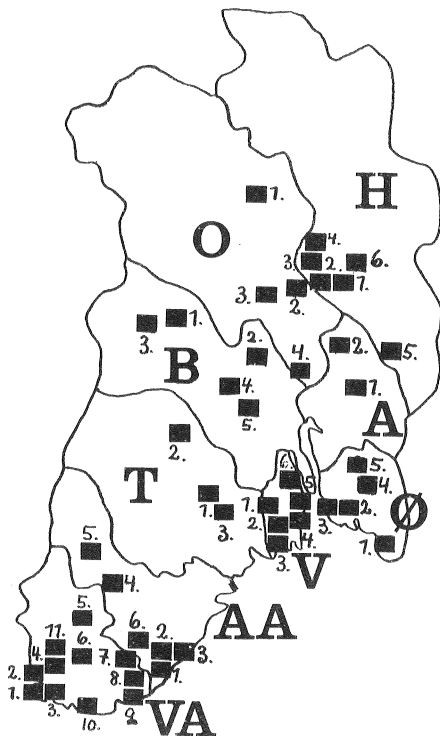
1. Ullensaker, Nes og Sørum. Registrering.
2. Eidsvoll og Hurdal. Registrering.

OPPLAND

1. Ringebu og Øyer. Registrering.
2. Gjøvik. Registrering.
3. Søndre Land. Registrering.
4. Jevnaker. Registrering.

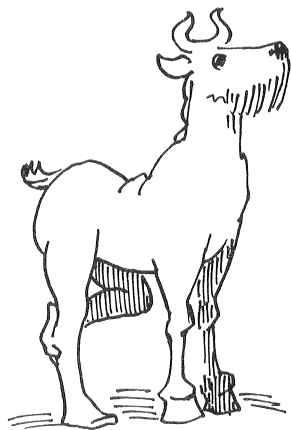
HEDMARK

1. Grindereng i Løten. Utgravning av haug.
2. Spaberg i Vang. Utgravning av haug.
3. Liberg i Vang. Utgravning av haug.
4. Ringsaker. Registrering.
5. Sør-Odal. Registrering.
6. Svevollen av Muru i Elverum. Steinaldergravning.

MØYSTADDYRET-ET REKONSTRUKSJONSFORSK

Arkeologens rekonstruksjon av fortiden kan ofte være forbundet med tvil. Vi bringer her et eksempel på dette fra utgravningen på Møystad i Vang, som man kan lese mer om i P.O.Nybrugets artikkel i dette nr av Nicolay. Da benfragmenter begynte å dukke frem av Møystadhaugen trodde man først at det dreide seg om menneske-rester, mens funn av store dy-retenner senere bragte tanken inn på hest. En analyse av ben-materialet foretatt av Rolf Lie ved Zoologisk Museum i Bergen viste imidlertid at ingen av bena stammet fra hest, men derimot fra storfe, småfe, hund og menneske. Vi bringer her en rekonstruksjon av vese-net som må ha blitt gravlagt på Møystad tegnet av Geir Hel-gen.

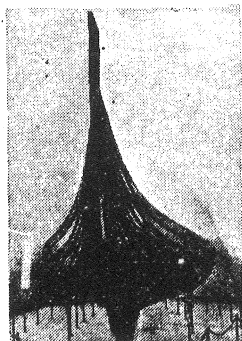

VIKINGSKIPENE OG STAVKIRKEPORTALENE

UNIVERSITETETS OLDSAKSAMLING — OSLO

Vikingskipshuset.

Bygdøy.

De tre vikingskipene fra Tune, Gokstad og Oseberg. Åpent fra 2. mai—31. aug., alle dager kl. 10—18, i sept. kl. 11—17, 1. okt.—30. april, alle dager kl. 11—15.

Den forhistoriske avdeling.

Historisk Museum, Frederiksgt. 2.

Rike samlinger fra tiden før år 1030. Særlig interesse: Vikingtiden. Åpen alle dager kl. 12—15.

Juni, juli, august kl. 11—15.

Samling av middelaldersk kirkekunst.

Historisk Museum, Frederiksgt. 2.

Eneste museum i Oslo med rike kunstsamlinger fra tiden før år 1530. Skulptur, maleri og treskjærerkunst. To og tve rikt skulpterte stavkirkeportaler.

Åpen alle dager kl. 12—15.

Juni, juli, august kl. 11—15.

Innhold

Kristian Pettersen	: Theodor Petersen (Fortidens arkeologer) s. 2.
Geir Helgen	: Fra de lange knivers tid . . . . . s. 3.
Nils Petter Thuesen	: Ogam-innskriftene; piktisk, keltisk og norrønt . . . . . s. 8.
Per Oscar Nybruget	: Refleksjoner omkring krumkniver. En el- dre jernaldergrav med krumkniv fra Vang i Hedmark . . . . . s.13.
Egil Mikkelsen	: Noen betraktninger omkring C 14- date- ring av Tørkop-boplassen i Idd . . . . s.19.
Steinar Sørensen	: Bygdeborgene på Romerike som kilde til historisk forståelse . . . . . s.22.
Utgravninger og registreringer i Universitetets Oldsaks- samlings distrikt sommeren 1975	s.31.

Viktige steder nevnt i teksten:

